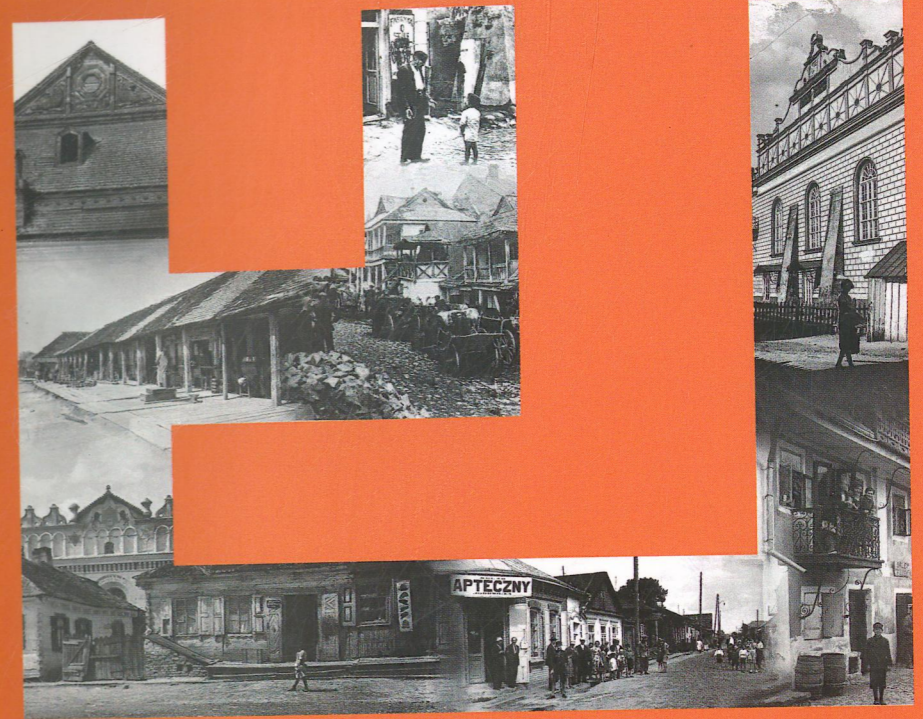

ШЛЯХАМИ ШТЕТЛІВ
Мандрівки забутим континентом

ШЛЯХАМИ ШТЕТЛІВ
Мандрівки забутим континентом

shtetl routes

shtetl routes

Туристичний путівник *Шляхами штетлів*. Мандрівки забутим континентом розповідає про спадщину єврейської культури у 62 містах і містечках прикордоння Польщі, України та Білорусі:

Сейни, Кринки, Книшин, Тикоцін, Орля, Сім'ятичі, Межиріччя Підляське, Влодава, Коцьк, Казімеж Дольни, Ізбіца, Войславце, Щебжешин, Білгорай, Юзефув, Великі Очі, Ланьцут, Дукля, Риманув, Лісько, Жовква, Белз, Буськ, Рогатин, Галич, Дрогобич, Болахів, Хуст, Делятин, Косів, Чортків, Бучач, Підгайці, Броди, Кременець, Дубно, Острог, Корець, Березне, Ковель, Володимир-Волинський, Любомль, Пінськ, Давид-Городок, Столін, Мотоль, Кобринь, Пружани, Слонім, Ружани, Городище, Мір, Воложин, Ошмяни, Ів'є, Новогрудек, Дятлово, Радунь, Желудок, Острина, Лунна, Індуря.

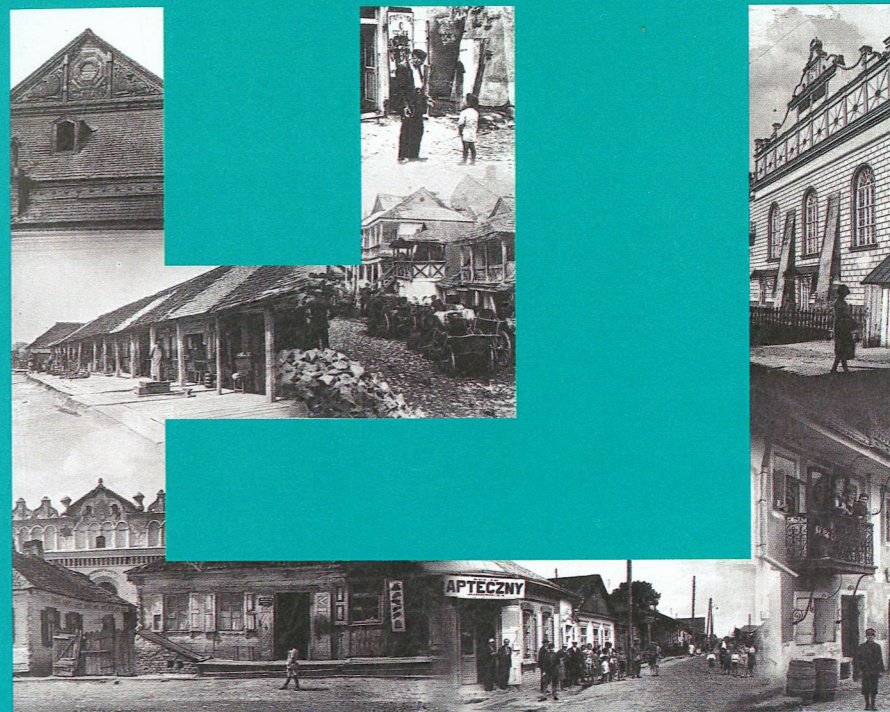
Видання є частиною проекту «Shtetl Routes. Об'єкти єврейської культурної спадщини в транскордонному туризмі», реалізованого при співфінансуванні Європейського Союзу в рамках Інструменту європейського сусідства та партнерства, Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2007–2013.

Видавець та головний партнер проекту:
Осередок «Брама Гродська – Театр NN»
ul. Grodzka 21, 20-112 Lublin

Додаткові матеріали доступні на сайті:

www.shtetlroutes.eu

- Пропозиції тематичних мандрівок:
 - Слідами І. Б. Зінгера
 - Слідами С. Ан-ського
 - Слідами єврейських друкарень
 - Шляхом художників та фотографів
 - Шляхом славетних рабинів
 - Шляхом ешив
 - Шляхом єврейського опору
- Віртуальні моделі дерев'яних синагог
- Віртуальні моделі міст прикордоння
- Сучасні та архівні фотографії
- Карти
- Спогади
- Фрагменти літературних творів та книг пам'яті
- Карти культурної спадщини
- Інформація про туристичну інфраструктуру
- Бібліографія

ШЛЯХАМИ ШТЕТЛІВ

Мандрівки забутим континентом

OSRODEK
BRAMA
GRODZKA
TEATR NN .PL

shtetl routes

Дві поєднані кам'яниці з межі XVII й XVIII ст., так звані «Кременецькі близнюки», 2014, фото Борис Берташ, цифрова колекція Осередку «Брама Гродська – Театр NN» (www.teatrnn.pl)

кордону). Повністю ці укази ніколи не були реалізовані, але станом на кінець XIX ст. у Кременці юдеї становили лише 37% від загальної кількості населення: найнижчий показник серед усіх міст Волинської губернії. Євреї Кременця проживали в центрі міста та у двох передмістях: Дубенському та Вишнівецькому. Сучасна вулиця Шевченка, головна в місті, століттями називалась Жидівською (аж до XIX ст., коли була перейменована на Широку). У 1805 р. почався період, у якому Кременець називали волинськими Афінами. Саме тоді Тадеуш Чацький відкрив тут Волинську гімназію, яку у 1819 р. перетворено на Волинський ліцей. Цей навчальний заклад протягом чверті століття залишався найважливішим центром освіти та науки Правобережної України, поживав громадське й культурне життя та значимо змінив обличчя міста. У 1817 р. варшавський видавець єврейського походження Натан Глюксберг відкрив тут книгарню, а за 2 роки ще й друкарню. За кільканадцять років тут було надруковано 61 книжкову позицію: навчальні плани для ліцею, шкільні підручники для віленського

шкільного округу, наукові праці, літературні твори. Внаслідок репресій після листопадового повстання ліцей закрили, а його бібліотечні фонди вивезли до Києва, де вони стали основою до утворення бібліотеки та Київського університету. Туди ж переїхала і частина викладачів. У сусідніх Бродів (які тоді належали до Австрії) до Кременця просочувалися не лише контрабандні товари, але й ідеї. Броди були потужним центром і Гаскалі, і хасидизму. На початку XIX ст. Кременець мав свого очільника хасидської громади, яким був Мордехай, син золочівського магіда Ехеля Міхеля. У XVIII ст. Кременець став одним із найважливіших осередків Гаскалі на Волині. Уродженцем Кременця є Іцхак Бер Левінзон (1788–1860) – рабин, письменник, сатирик, котрого називали «духовним лідером маскілів». Хоча його тесть Нахум Тверський був цадиком у Чорнобилі та одним із найвидатніших хасидських лідерів Волині, Левінзон повністю відійшов від ортодоксії. Він намагався прищепити ідеї Гаскалі на Волині, що вдавалося зі значними зусиллями, проте його вважали одним із батьків єврейського Просвітництва у Росії. Через неприязню до нього атмосферу в Кременці він виїхав у сусідні Броди. Повернувшись на початку 1820-х рр. до рідного міста, Левінзон оселився у скромній хатинці на околиці Кременця, в якій і написав свої найвидатніші твори. Тут же його відвідували сучасники-інтелектуали (навіть міністр Російської імперії граф Дмитро Толстой). У своїх текстах Левінзон намагався показати євреям необхідність світської науки

та нових форм праці (особливо землеробства), а християнам – безпідставність поширених антиєврейських міфів. Його твори часто затримувала царська цензура, проте після смерті автора вони багато разів перевидавались та перекладались різними мовами. Левінзон помер у Кременці в 1860 р. і тут же й похований.

Ан-ський у Кременці У етнографічна експедиція С. Ан-ського (Соломон Рапопорт, 1863–1920) відвідала Кременець під час двох перших сезонів експедиції (1912, 1913). Завдяки

Зазвичай у п'ятничні вечори вулиці були повні молодих людей. Однак цього разу всі стояли під готелем, заглядаючи у вікно. Вони заздрили тим, хто міг вільно входити в готель. У той час перукар Сендер Розенталь і Яше Ройтман, син пекаря Шлоймо, підійшли до виокремленої групи. Обоє чекали в готелі, бо саме дізналися, що Ан-ський домовився з власником готелю, що його проведуть у невеликий хасидський дім молитви на суботню ранкову молитву, а тоді власник пішов до сліпого Пейси, шамеса, і повідомив йому, що прийде гість. Ан-ський питав про хасидські звичаї в домі науки та про особливості хасидської

спогадам у Книзі пам'яті Кременця можна досить детально ознайомитися з перебігом візиту у липні 1912 року. Автор спогадів Ханох Гілернт пригадує, що Ан-ський прибув до Кременця разом із Зусманом Кісельгофом (дослідником фольклору та музикознавцем) та Соломоном Юдовіним (художником та фотографом). Це була п'ятниця, гості зупинилися в готелі Моше Меламеда, який не сподівався гостей із Петербургу, які ще й розмовляли на їдиші. «Приїхали якісь дивні євреї і при реєстрації повідомили, що вони з Петербурга», – розповідав він про візитерів у містечку. Ан-ського та товаришів дуже цікавило життя кременецьких євреїв і вони з цікавістю спостерігали за містечковим життям.

А) Стара забудова в Кременці, 1918–1939, фото Фелікс Новицький, колекція Національного цифрового архіву Польщі

Б) С. Ан-ський та Зусман Кісельгоф під час етнографічної експедиції в Кременці, 1914, колекція YIVO Institute for Jewish Research

Шляхами штетлів. Мандрівки забутим континентом

Головний редактор, координатор проекту Еміль Маюк

Консультації Алесь Астравух, Ярон Кароль Беккер, Анна Чеботарьова, Анатолій Кержнер, Белла Шварцман-Чарнота, Тарас Возняк, Конрад Зелінський

Редакція та підготовка до друку версії польською мовою Агнешка Карчевська, Домініка Маюк

Коректор В'ячеслав Кришталь

Робота з картографічними матеріалами Якуб Куна, Анна Куна

Співпраця Володимир Дишлевук, Рената Ганинець, Пауліна Ковальчик, Марія Радек, Галина Шпортко, Іван Шпинда, Войцех Шведовський, Анастасія Виноградова

Переклади колектив Shtetl Routes (Володимир Дишлевук, Іван Шпинда) та бюро перекладів «Азбука» (якщо в тексті не зазначено інше)

Проект обкладинки, графічне опрацювання та верстка Studio Format – studioformat.pl

Видання повстало у рамках проекту «Shtetl Routes. Об'єкти єврейської культурної спадщини у міждержавному туризмі», реалізованого при співфінансуванні Європейського Союзу в рамках Інструменту європейського сусідства та партнерства, Програма транскордонного співробітництва Польща – Білорусь – Україна 2007–2013

Видавець та головний партнер проекту

Осередок «Брама Гродська – Театр NN» (Люблін, Польща)
ul. Grodzka 21, 20-112 Lublin

Партнери проекту

Гродненський державний університет імені Янки Купали (Гродно, Білорусь)

Новогрудський історико-етнографічний музей (Новогрудок, Білорусь)

Центр соціальних та ділових ініціатив (Яремче, Україна)

Рівненський центр маркетингових досліджень (Рівне, Україна)

Команда проекту

Координатори Еміль Маюк (PL), Борис Берташ (UA), Віктор Загреба (UA), Сергій Балай (BY)

Фахівці з питань культурної спадщини: Агнешка Карчевська, Павел Сиговський, Тамара Вершицька, Божена Закалюжна

Фахівці з питань туризму: Тарас Микитин, Сергій Пивоварчик, Моніка Тарайко

Фахівці з питань перекладів: Ярон Беккер, Галина Шпортко

Головні експерти під час виїзних навчань для екскурсіводів: Анна Чеботарьова, Сергій Пивоварчик, Павло Сигновський, Анджей Тшцінський, Зеєв Волков

Співпраця під час виїзних навчань для екскурсіводів: Фонд збереження єврейської спадщини

Видання підготовлено за підтримки Європейського Союзу. За зміст публікації повністю відповідає видавець, його точка зору може не збігатися з точкою зору Європейського Союзу.

© Осередок «Брама Гродська – Театр NN» (Люблін, Польща)
Перше видання, Люблін, 2015, виправлене та доповнене 2017
ISBN 978-83-61064-95-4

Об'єкти культурної спадщини:

- вцілілі втрачені
- костел
- церква
- мечеть
- синагога чи дім молитви
- замок, укріплення
- пам'ятник, місце пам'яті
- пам'ятник, місце пам'яті, пов'язане з єврейською культурою
- інша пам'ятка архітектури
- інша пам'ятка єврейської культури
- музей чи осередок культури
- музей чи осередок культури, пов'язаний із єврейською культурою
- пункт туристичної інформації

Цвинтарі:

- християнські мусульманські
- єврейські втрачені

Будівлі та забудовані території:

- до 1939 після 1939

Шляхи сполучення:

- Автомагістралі та швидкісні дороги
- Національні дороги
- Регіональні дороги
- Інші дороги
- Залізниця

Інше:

- Озера та ріки
- Зелени насадження; стадіони